

१०६
३

ग्रन्थनामः-
कारुणामः-
विषयः-

अथ

पूर्वमीमांसाभाष्यम्
शिवरस्वामी
मीमांसा

Purva Mimasa Bhasyam
Chapt- 2

१०६
३

(द्वितीयाध्याये तृतीयः पादः)

४१०

१०६
३

106
3

अथ
मीमांसाभाष्यम्

शाबरभाष्यादितीषाध्यायहमीयपादार्थः
आद्योत्पत्तिर्वाणि १४

शिवरश्मिनिपुणीतम्

०१२६१०

106
3

शास्त्रातिशयः। गुणस्तु क्रतुसंयोगात् कर्मांतरं प्रयोजनेन संयोगस्याशेषनूतत्वान्। अस्ति ज्योतिष्टोमः ज्योतिष्टोमं
 नन्वर्गकामोपजेतेति तेष्वप्युपनो। यदि रथंतरसामासोमः स्यात्। ऐं इवापवापान्। पदिर
 हस्मापशुक्रायात्। यदि वैत्सामाः प्राप्तेण प्राप्तिः। तत्र संदिश्यते॥ कथं प्रसापता। विशेषेज्योतिष्टोमस्य विधीयते उत
 कर्मांतरस्य रथंतरसामो वृहत्सामस्येति। यदि रथंतरसामप्ररूपेण वृहत्सामप्ररूपेण नवज्योतिष्टोमो विधीयते
 ततस्तस्य प्रसापता विशेषः। यन्ना विधीयते ततः कर्मांतरस्योक्तं। यत्तावत्प्राप्तं। प्रकरणं ज्योतिष्टोमस्येति प्रा
 प्ते उच्यते। गुणस्तु क्रतुसंयोगादिति। तु शब्दः परं व्यावर्तयति। जेत दक्षिण ज्योतिष्टोमस्येति। कथं तर्हि कर्मांतर
 स्येति। कुतः। क्रतुसंयोगात्। ननु ज्योतिष्टोमक्रतोरैवैष एव जातीयको वादो रथंतरसामा वृहत्सामेति॥
 नोतिदुमः। यदि न वृहत्सामक्रतुसंयोगो हवेत् न वेत् ज्योतिष्टोमस्य वादः कृत्स्न क्रतुसंयोगस्त्वेषः। कथं वृहत्स
 क्रतुसंयोगो न वति कथं वान वृहत्सामक्रतुसंयोग इति। यदि रथंतरसामा वृहत्सामा ज्ञानिमित्रे प्रसापता विशेष
 षम्यततान वृहत्सामक्रतुसंयोगः। यदि रथंतरं वृहत्सामा ज्ञानिमित्रे ऐं इवापवापान् प्राप्ता शुक्रापतावेति तत्र ज्योतिष्टो

तिष्ठो४

मम्यगुणविधिः॥ अथरथंतरमाममत्राहृत्स्नाममत्रावाननिमित्तततः हृत्स्ना क्रतुसंयोगः॥ यदिरथंतरमामोतेकोर्यः॥
जदिरथंतरमामम्यविशेषणं चूतो रिनि कुत एतत्॥ समामपदमामम्योनाममर्या नंदिपदानांमामोमवति
सामथ्यं वनवतिविशेषणविशेष्यनावेममाधारणं वनवतिविशेषणं॥ तत्रापमर्या॥ जदिरथंतरमेवमामहृदेव
वानान्यदिति॥ ज्योतिषोमम्यववहृनिमामानिगामत्रादानि॥ तस्मान्न ज्योमम्यवावकावेतौ शब्दौ इति॥ तेनपप्यपिप्र
करणान्ज्योतिषोमम्यगुणविधिरितिगम्यतेतथापिनहृदि॥ त्वावाकोनरथंतरमामोहृत्स्नामम्रवेनुमर्हती श्र.
ति॥ ननुपथाज्योतिषोमोमरथंतरमामाहृवमन्योपिरथंतरमामानकश्चिदास्ति॥ उच्यते॥ कर्मोतरंरथंत
रसामकं कल्पयिष्यते॥ तद्वाकोजदिरथंतरमामोमः स्यादिति॥ ननुनामसत्रविधामकशब्दः॥ उच्यते॥
आस्तिजएवम्यादिति॥ आहृनैषयिधाबुंशकौ॥ तिपदिशब्दसंबंधाद्विषयमानस्यानिमित्तार्थे नैवंजातीप
कः शब्दोपवतिनाविधानार्थेनेति॥ अत्रब्रूम॥ जदेनस्यपदिकंवाक्यंरथंतरमामोमः स्यादिति॥ तत्रांतर
वाक्यमास्तिरथंतरमामोमः स्यादिति॥ जदवांतरवाक्यंतस्यान्योर्थाः॥ न्यश्चमौदिकम्यप्रपदिकंनश

यदि२

प

यदि

ब्रौतिविधानु। यदवांतरवाक्यं ताद्विधाम्य। तानवरण्यंतरमाप्नोवहृत्सामोवासाकोनिमित्तलेनश्रुममा
लोषिअर्पवान्नवति। तस्मादविवाहितोपदिशवसंबंधः। तस्मिंश्चविवाहितेषदह्मपिदंरण्यंतरसा
मासोमः स्यादिति शब्दो। तिरण्यंतरमासानंक्रतुवेधानुपदीत्यनर्थकं। अथवापदिशवेतेत्यध्याहारः।
अथवापथेतद्रवतिपयमाषाष्टिकं जुंजीतपदिशालिं जुंजीत तत्रदधुपामिवेदितो एवं ज्ञातीमकेन
वाक्येन शालिजोजनं विहितं भवति। एवमत्रापि विहितं दृष्टव्यं। पदिरण्यंतरमासोमः स्यादेदं वाप
वायान् गृह्णीत। कथं पुनः शालिजोजनं तेन विहितं भवतीत्युच्यते। अस्यामेन संबंधस्तत्र कल्पेन
पदि दधुपमेव नामिच्छेत् शालिं जुंजीतेति। ननु न स्वाच्छेत्ते परं लिङ्गविना ये मुपलभ्यते। भवते हि
तापरासमाभनंतीति। उच्यते। भवते खलु मापरासमुच्चरंती कमेरप्येति मयतीति। कामप्रवेदने हि तो
मन्पामरुइति। एकमत्रापि यद्वैर्द्विवापवायान् गृह्णीतान् गृह्णीतुमिच्छेदित्यर्थः। ततो रण्यंतरमासा
नं क्रतुं कुर्वेदिति। न न्येवं सतीत्यामात्रं न वेत्त प्रहाप्रता विधानं। उच्यते। यथास्मिन्नलौकिके वा

कृष्णः

येषादिदधुपसेवनमिच्छेन्नशास्त्रिंशुंजातेतिदधुपसेवनसंकीर्तनान्दधुपामिच्छंशास्त्रिंशुंजातेतिनेत्रैक
वाक्यत्वात्गम्यते।एवमत्रापिप्रहाप्रताविशेषकीर्तनान्तेनैकवाक्यत्वात्प्रहाप्रताविशिष्टारथंतर
समागम्यते।अथवात्रहेनुहेनुमते॥लिङ्गंरथंतरसामासोमयेदवाजवायाणोप्रहणंहेनुःकर्तव्यइति।नमो
केतुसंज्ञेगाहुणःकर्मांतरंअजोऽजेनूएवंकेतुसंज्ञेगाव्यवानूनाविष्यति।आपिबपूर्वेणमित्रेनप्रवि
तव्यपरेणमैमित्रिकेन।कथंमातानिमित्रेनैमित्रिकंरविनुमर्हतिनामाति।यश्चाविष्यन्ततत्सत्।
अविष्यश्चरथंतरसामतत्कथंपूर्वकालस्यप्रहाप्रताविशेषस्यानिमित्तंनाविष्यतीति।आपवनिःसं
क्षुंजगत्सामकर्मांतरंतत्सामान्यादितरदपिकर्मांतरमितिगम्यते।तस्मान्नज्योतिष्टोमस्यगुण
विधानमिति।एकस्मिन्नुल्लिख्येदान्प्रजोऽजनार्थमुच्येतैकत्वंगुणवाक्यत्वात्।नुशदासहोमस्या
तवाति।नैतदस्मिन्पुनरुक्तंरामितिकथंनहिज्योतिष्टोमस्यैवप्रहाप्रताविशेषइति।कुतः।प्रकरण

सामर्थ्यात् न न्येत दुष्कं वाक्यात् कलंतरस्य रथंतरसाम्रावृहत्साम्रावेति परिहृतमेतन्नृज्योतिष्टोमपरवरथंतरसाम्रा
वृहत्साम्रावेति पुनर्दूषितमनेकसामर्थ्यान्नृज्योतिष्टोमस्य विशेषणं रथंतरेण वृहतावानप्रकल्पत इति
तदुच्यते प्रकल्पेत तविशेषणं वृहद्वर्यंतरयोर्बैकाल्यिकत्वात् नृवातिमप्रयोगः। तस्मिन् रथंतरं नास्ति। नृव
तिवमप्रयोगो ज्ञेयविद्यमान रथंतरकः। तदेतद्वर्यंतरं स तत्रैवास्माधिरण लादिशेषणं तस्माज्ज्योतिष्टो
मपरवरथंतरसाम्रावृहत्साम्रावेति। अथ पुनर्दुष्कं पूर्वण निमित्तेन नृवितव्यं मुत्र रेण नैमिषिके नेति। नै
तन्न निजेगतः नृवति हि नृविषयदपि निमित्तं। यथा वार्षिष्यतातिहृषिण्टकर्मनुष्ठानं। अथ यत नृदष्टमि
दंतु वाचनिकं नृनिमित्तं। तेषां वचनं तथा नृवितुमर्हति। म्यादिति वेवं लिङ्। त्रिष्वपि कालेषु नृवति। तस्माद्
विषयदपि निमित्तं। नृनु जुगत्साम्रा कर्मंतरं तस्मान्मन्यात् रथंतरसाम्रापिकर्मंतरमिति। तस्मान्मन्या
संनवान् कर्मंतरं। संनवानि तु रथंतरसाम्रावृहत्साम्रावेति त्रिष्वपि त्रिष्वपि तस्मान्मन्यात् रथंतरमिति॥

॥१॥ अवेष्टौ भद्रं योगात् क्रतुप्रधानं मुख्यतोऽस्मिन्नराजसूयः ॥ राजा म्बाराज्य कामो राजसूयेन जजेतोति तं प्र
कृत्या मनोति अवेष्टि नामोष्टिं ॥ आप्ते ज्योष्टा कपाले हिरण्यं दाक्षेण्ये वस्त्रादितां प्रकृत्य विधीयते ॥ यदि ब्रह्मणो
पजेत वारुण्यं तं मध्ये निधाय हुतिं आहुतं हुत्वा तिष्ठारजेत् ॥ यदि वैश्वो वैश्वदेवं जजेदराजस्य रेंद्रो भवति ॥
तत्र संदिह्यते ॥ किं ब्राह्मणादीनां प्राधानं निमित्तार्थेन श्रवणं मुत ब्राह्मणादानं मज्जमागे विधीयत इति ॥ कथं नि
मित्तार्थता न वेत्तु कथं वा ज्ञान विधाना भवति ॥ यदि राजा शब्दो ब्राह्मणादिष्वपि केन विम्वकारेण ततोऽनिमित्तार्थ
ता ॥ अथ राजा त्रिधैव ततः प्रापकाण्ये वंजातो ज्ञकानि श्रवणानि ॥ किं तावत्प्राप्तं ॥ निमित्तार्थं तेति ॥ तत एतत्ताव
दुत्पद्यते ॥ ज्योति को राजा शब्दोदाति ॥ स ज्योत्स्नस्य कर्मस्य राजा ॥ किं पुनर्राज कर्म ॥ जनपद पुरषश्च ह्येन तश्चै
ह्यरे राजस्य शब्दो मायैर्वर्तनिवाप्तिनः प्रजुंजते ॥ राजा कर्मस्य राज्या भवति व अग्नि पुरा नुपदिशति ॥ तेन मन्या प्रदे
यस्ते तत् कर्मस्य राजोति ॥ यथा ज्योत्स्नस्य उदमेघं ज्योत्स्नस्य पुत्रस्योदमेघे धिरे स्ये व विदुः शकुपुत्रे प
त्नस्य वित्तम उदमेघ इति कल्प्यते ॥ उदमेघ पुत्रस्ये वं स माजिग्या ह्यारो हवतीति ॥ एवं राजा ज्योत्स्ना न राजा श

दृष्टिविज्ञाने। ननु ज्ञानपदं न परिश्रुतां हंति मनुष्या यत्पि क्षत्रिये राज्ञः साक्षात् प्राप्नुयुर्जने। न श्रुतेन प्रयुज्यते इति किं न
 हि कर्म विशेषा निमित्तत्वात् न उपशब्दस्य न घागादपि राज्ञः साक्षात् नयनीत्येतदुपपादयामः। प्रयुज्यते यतः युद्धे राज्ञः साक्षात् क्षत्रिये पित
 दस्मिन्नुपपन्ने प्रकरणवशात् नृपदि राज्ञः स भविष्यात् राज्ञः सूर्यस्य वगुणविधानं न विष्यति। न ब्राह्मणस्य वैश्यस्य वा कर्मो न
 न विधायेत्यत इति। अथवा सार्वभौमिके प्रयोगस्य सार्वभौमिके न प्रयोगेण विरुध्यमानस्याप्राप्ताप्यस्याः। अभ्युपगच्छति
 हि ते ज्ञानपदिनः प्रयोक्तारः सार्वभौमे प्रयोगमपि यः अविगीता लोकि का अथाधिप्रगते न्यः प्रत्ययित त रा भवेति। तथा आद्यवित
 निवासिनां साक्षात् पायेषु भिद्युक्तानां मभिग्राह्यता कर्माणि यानुतिष्ठतां अस्त्यज न पदवा सि न्योक्ते न्यः समीचीनतर आ
 वारो न धर्मे तस्मात् यौगिको राज्ञः साक्षात् निमित्ताथ निवृत्तवणा निराजुस्य स्य गुणविधिर्न कर्मांतरमिति। एवं प्राप्ते अस्तु। अ
 वेष्टो यत्तु केतु प्रधानं ब्राह्मणादिश्रवणं। ब्राह्मणादीनां मवेष्टि यागं विधानं न निमित्ताथं अतः। अप्राप्तत्वात् ब्राह्मणादिश्रव
 णाः कथमप्राप्तिः। क्षत्रियस्य राज्ञः सूर्यविधानात् राज्ञः सूर्ये न यजेतेति। न रुरुं यौगिको राज्ञः साक्षात् इति तदप्युक्तं यस्मात् साक्षात्
 वचन इति ननु ज्ञानाभिधानेयदि राज्ञः संबन्धप्रकरणेन कर्मांतरविधानं न्याय्यमिह रुरुं न त्रयेण। नो न याभिधान

[illegible]

ती४

प्रापका एवाधानस्येता निश्रवणाति। कुतः सर्वकर्मणां शेषभूतमाधानमिति न श्रुति लिङ्गादीनामन्यतमेनोच्यते। किंतु सर्वानां सर्व
 शेषत्वात्तद्वेषत्वाच्चाधानस्य। किमतोयद्येवं अग्नयः कामश्रुतिभिः प्राप्नुवंतिनाधानमिति। तन्वग्नानामभ्युपाय आधानं उच्यते। नेषामर्ज
 नै आधानमेवैकोभ्युपायः। किंतु हि यथा न्येषां द्रव्याणां मुत्पादनं कथं दयश्चाभ्युपाया एव मन्तीनामपि न नियोगत उत्पादनमेवातेन
 पक्षे आधानं प्राप्नोति पक्षे न यतरस्मिन्पक्षे प्राप्तिस्ततरः पक्ष उत्पत्तिं प्रयोजयति ब्रह्मणा दीनामाधानस्य। ब्रह्मण आत्मार्थमादधी
 तेति। यदेतद्वचनं तदात्मार्थमेवादिता आहवनीयादयो नंतिना त्वया। एवं सति न कृत्रिमेण याचितेन वा कर्मण्यग्निहोत्रादीन् अनुष्ठातव्या
 नातिगम्यते। तेन कृत्रिम एव केवलं ग्निहोत्रां साधक इति निश्चायते। कथं वात्मार्थता आधानस्य गम्यत इति। कर्त्रिणि प्रायेहिकियाफले आदधीते
 त्येतदात्मनेयदं भवति। असत्यस्मिन् वचने कामश्रुतिपरिग्रहेणाधानस्य आत्मार्थता न वेत्ता अपि च। सता धेता स्वाधानश्रुतिमुत्तमास श्रुतयः।
 कुर्वन्ति अपरा माधानश्रुतिं कल्पयितुं यथा प्राप्स्य आधानस्य पुनः श्रुतय एता न वेयुः। असता धेता स्वाधानश्रुतिमपरिगृह्यतः कामश्रुतयोः
 सान्निहितोत्रादीन् विदधतीति परिगृह्यतु राधानश्रुतिः सता पुता सुषमा माधानमुक्तं तदधिकृत्योत्तरकालः कामश्रुतयो न वंतीति गम्यते।
 शरा अस्ति केवलस्याधानस्य विधायिका श्रुतिः। एवं सपत्नं ग्राह्यमवर्तिसहतेय एवं विद्वानग्निमाधत्त इति। तया प्राप्स्य निमित्तायाति ब्रह्म ॥६॥

एतादृशं श्रवणं निबिध्यंति। उच्यते। संतारविधानार्थं पुनः श्रुतिरेषा। नेति ब्रूमः। निबिध्यं हो दं वा कं संतारविधानवाक्यात्। अन्योत्तरार्थं आ
 धत्तवृत्तिः। अन्योपठपस्युत्तरीति। एकार्थविधाने त्वेकं वा कं भवति। निबिध्यं च मावर्थोऽस्मादत्र वाक्यमेदद्वितीयं। उच्यते। वसंते ब्राह्मणो ग्री
 नादधीतेत्यस्यां श्रुतौ सत्यां पुनः श्रुतिः केवलस्याधानस्याविधायिका। अयमुपसर्जनं तु विधीयते। तदेकस्मिन्नर्थे विधीयमाने नाने
 कार्थं विध्यति। नन्वाधानस्यैतद्विधानं गुणार्थं सा पुनः श्रुतिः। नेति ब्रूमः। सा ब्राह्मणादिप्रथमा श्रुतिरियं केवला पुनः श्रुतिः। कुतः। सा हि श
 द्देन विदधाति तत्र लिङ्मुञ्चं रं तो पश्यामः। द्रुयं प्रशस्तमाधानमाह। तस्मिन् प्रशस्ततामाधानस्यानुमास्या महे एवं च वसंते ब्राह्मणो ग्रीना
 दधाते। तेषां विधायिका श्रुतिरिति ब्रूमहे। नेतत्प्रशंसावचनमस्मत्प्रशंसावचनं वाधते। शक्यते त्वत्प्रेन विहितं मन्येन प्रशस्तमिति बहिर्भुंयदि
 त्वे तद्विधायकं मिल्यते ततो स्मत्प्रशंसावचनं विरुद्धं। कथं। अज्ञातस्य ज्ञापनं विधानमेतत्। यद्येतेन प्रशंसावचनेनापूर्वविज्ञाप्ये ततदा
 लिङ्गानां पूर्वविज्ञापितं भवेत्। तत्रापूर्वज्ञापनवचनः शब्द उपरुध्येतान तु लिङ्गाविहिते प्रशंसावचनमुपरुध्यते। विहिते पि दिवा क्यं
 तरेण प्रशंसावचनमुपपद्यते। तच्च वक्तव्यं त एवा। अपि चायलिङ्गाविधानं तद्विद्युत्वा वा को न तु प्रशंसया गम्यते श्रुतिश्च वाक्याद्वलीयसी।

तन्निदमपि वाक्यं ब्राह्मणो गीता दधाते तिलुच्यते स्वपदार्थमात्रं मुनिर्विदधाति धानं ब्राह्मणं दिसं बंधेन परपदार्थं प्रशंसति य एवं स
 व पक्षं प्राह्य मर्तिसदृशं तदिति न त्वनेकं गुणविधानं त्रयावाक्येनाभ्यवसितं भवति तेष दोषः अगुणविधिपरे द्विवाक्ये भवत्यनेकगुणवि
 धानमित्युक्तं तदुक्तं सुविधीये रने विनागादि धानार्थे न चेद न्ये तत्रिष्टादिति तस्माद्ब्राह्मणं दिसं युक्ता विधायिका मुनिः इयमपि केवल
 स्या धानस्य पुनः श्रुतिः संशयविधानमुपक्रमितुमिति यत्कृतमनेकगुणविधाने हि निश्चेतवाक्यमिति यदा मोक्षगुणवाधाने विधिष्टे
 विधीयेतां भवेद्वाक्यं तेदः ॥ द्वाभ्यां तु विशेषणार्थं विधिष्टमेकमाधानं विधायिष्यते तेन न भविष्यति वाक्यं तेदः ॥ तस्माद्ब्राह्मणं द
 ना माधानस्य प्रापकाणि श्रवणातीति सिद्धं ॥ ३ ॥ अयनेषु चोदनांतरं संज्ञोपबन्धात् ॥ ॥ दशो पूर्णमासौ प्रकृत्य समाप्तमिति द्वाधा
 यणयज्ञे नयज्ञे तपसा कामः ॥ साकंप्रस्थाये नयज्ञे तपसु कामः ॥ संक्रमयज्ञे नयज्ञे तान्ते कामद्विति तत्र संदेहः ॥ किं दशो पूर्णमासयो
 रेव गुणात्फलं अथ कर्मंतरमेवं जातीयकमिति किं प्राप्ते कर्मंतरमिति कुतः ॥ संज्ञोपबन्धात् यद्यपि च प्रकरणाद्युत्तरे द्वात्रिंश
 एव पूर्वप्रकृतोपागद्विगम्यते तथापि नासावेवं संज्ञक इति यागांतरं विधेयं गम्यते ॥ अगुणा च कर्मचोदना ॥ न चात्र गुण उपब
 ध्यते कश्चिद्विधानार्थो चोदना भवेत्तद्यदि च न यागांतरं मानर्थक्यमेव विधायादिगुण उपबन्धे ततो यागगुण संबंधो गम्यते ॥ ७ ॥

तितदनुष्ठानं विधीयेता अनुपबध्यमाने यागमात्रं गम्यत इति तदनुष्ठानं विहितं गम्यते। समासं च फले वाक्यं॥ इतश्च कर्मतिरं क
थं फले समासं वाक्यं प्रजा कामो यजेतेति प्रजा कामस्य याग उपायो विधीयते विधीयते चेत्कर्मतिरं॥ विकारो वा प्रकरणात्॥ दर्श
पूर्णमासयोरेव वा विकार एव जातीयकः स्याद्वा क्षायण यज्ञादिः॥ एवं हि प्रकरणमनुष्ठानं भविष्यति॥ लिंगदर्शनाच्च॥ लिंगम
येतमर्थं दर्शयति त्रिंशत् वर्षाणि दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत यदि दाक्षायणयाज्ञा स्यादथो अपि पंचदर्शो ववर्षाणि यजेता अत्रत्ये
वंसासंपत्संपद्यते द्वे हितत्रदर्शपूर्णमासो यजेत द्वे अमावास्याः अत्रत्ये वस्वतु सासंपद्भवतीति यदि दाक्षायणयज्ञोर्दर्शपूर्ण
मासावेव एवं स्य त्रिंशत्संपदा प्रयोजनं ततस्तस्य त्रिंशत्संपत्यनुष्ठानं युज्यते तस्मादपि न कर्मतिरं॥ गुणसंज्ञोपबंधः॥ यदुक्तं
संज्ञोपबंधात्कर्मतिरं यदि दाक्षायणशब्दो न केनचिदपि प्रकारेण दर्शपूर्णमासविषयः शक्यते कल्पयितुं ततश्चेत्कर्मतिरं
मिति रात्रौ तिलवृत्तिगुणसंबन्धाद्वदितुं अयनमित्यावृत्तिरुच्यते दक्षस्यैते दाक्षास्तेषामयनं दाक्षायणं कः पुनर्दक्षः उत्साही
तथा साकं प्रस्थाप्य स ह प्रस्थानं गुणसंबन्धः॥ एवं सर्वत्र शक्यते वक्तुं शक्यते चेद्दर्शपूर्णमासयोगुणसंबन्धो वदितुं किमिति सप

वयागः प्रतीयमानो न्युच्यते किमिति वा प्रकरणं बाध्यते ॥ समाप्तिरविशिष्टा ॥ यदुक्तं फले वाक्ये समाप्तं प्रजाकामादेश्यामातुष्टा
नं विधाय तद्वृत्तिनेवं अविशिष्टा फले समाप्तिः ॥ यान्यन्यानि मुक्तं संशयानि फले गुणस्य विधायकानि वाक्यानि गुणस्य फलवत्
नैपर्यवसितानि यथा दध्नेन्द्रियकामस्य सुदुयादित्येवमादानि ते नैतदविशिष्टं ॥ अथापि हि गुणात्फलमुच्यते कथं नैतदेवमभिसं
वध्यते प्रजाकामस्य यज्ञमनुतिष्ठेदिति कथं तर्हि प्रजाकामस्यावृत्तियज्ञमनुतिष्ठेदिति ॥ आवृत्तियज्ञ इति यज्ञावृत्तिसंबंधो नुष्टा
तयोनिर्दिश्यते नमस्तः ॥ तस्मादरी पूर्यमासयोर्गुणात्फलमुच्यते नयागांतरं विधाय तद्वृत्तिः ॥ एवं साकंप्रस्थाप्ये संकमयज्ञे च दृष्टं ॥ १४ ॥ संस्कारश्च
प्रकरणे कर्मज्ञाह्वयते ॥ ११ ॥ अनारभ्याधीयते किंचित् ॥ श्वेतं वा यद्यमालभेत कृतिकामः ॥ सौम्यं वरुं निर्वपेद्द्वयं वरं सकाम इति ॥ दरी पूर्यमासयो
र्यामनंति ॥ दृष्टमालभेत चतुरो मुष्टानिर्वपतीति ॥ तत्रायमर्थः सांज्ञिकः ॥ किं दरी पूर्यमासिकं आलंभे आलंभो गुणविधिः ॥ दरी पूर्य
मासिके च निर्वपे निर्वपो गुणविधिरिति ॥ उत न प्रकृतिमपेक्षत इतर इतरश्चेति ॥ यदा न प्रकृतिमपेक्षते तदापि किं वा वदुक्ते उत यजिमती क
र्मणा इति किं वा वत्सासां प्राकृतयोरालंभं निर्वपयोर्गुणविधी इति कुतः ॥ अकर्मज्ञाह्वयते नात्र कर्मणो विधायकः ॥ शब्दोक्तिनन्वालुनेतनि ॥ १५ ॥

वपेदि तिवने तो विधातारो अविदितस्यार्थस्य वक्ता विधायको भवति न चेतयो र विदितोर्थ आलंभः कर्तव्यो निर्वापः कर्तव्य इति त
 स्माद लु वदिता रो किमर्थमनुवदत इति आलंभे श्वेतं विधातुं निर्वापे चरुं तस्मान्नालंभं तं निर्वापं तं च प्रकृतयो रे वगु
 ए विधादति ॥ यावदुक्तं वा कर्मणः श्रुतिमूलत्वात् न वै तदस्ति प्राकृतयो र्गुणविधादति किंतर्हि आलंभं तं निर्वापं तं च
 यद्यालंभं निर्वापे विधाये तेन तु प्राकृतौ तौ द्विविदितौ यदि न विधाये ते ततः प्राकृतौ लक्ष्ये ते यावाले न निर्वापे कर्तव्याविति
 ततस्तौ लक्ष्यत्वात् तौ गुणो विधातव्यो भवति चरुश्च तौ चरुतिका मस्य ब्रह्मवर्चसकामस्येति च द्वावर्थौ विधेयो स्यातां तत्र
 वा कं निधेता अथवा यो सो विधायकः शब्दः स लेखितव्यो प्रयुक्त इति विधायको जीवादे को यर्थो न शक्यते विधातुं अथ स एव ल
 क्ष्यति तेने वच विधायिष्यते गुण इति न मिथो विधान लक्षणा संबंधो वक्तव्यते अथ धात्वर्थो लुवा दः प्रत्ययो विधातुमिष्य
 तेथ आलंभः स एव गुणकः कर्तव्य इति तथा न प्राकृतौ लक्ष्यते लौकिकोप्यालंभो स्ति प्रत्ययार्थे नूद्यमाने प्रकृतौ नूद्यते सहि
 कर्तव्यो निर्वापे न लौकिकः अतो न प्राकृतानुवादो घटत इति यावदुक्तमालंभमात्रं निर्वापमात्रं वा सर्व कर्तव्यं कर्मणः श्रुतिम

ललातश्रुतिमूलकर्मलुक्तं बोधनालक्षणोर्थो धर्म इति तस्मात्कर्मोत्तरं यत्नं त्रिस्तुत्रमफलमोक्तं संयोगादेतेषां कर्मसंबन्धात् यदुक्तं
नशाकं तयोर्गुणविधौ इति एतद्ब्रह्ममः यत्कर्ममालंभमात्रं विधीयते तन्ना कुतो द्रव्यफलमोक्तं संयोगात् द्रव्यदेवतासंयोगात् इ
अदेवतासंयोगोत्रविधीयते नृत्तिकामस्य ब्रह्मवर्चसकामस्य च कथं न होदमेवोच्यते श्वेतमालभेतेति यदि त्येतावदुच्येत
तः श्वेतमालंभसंबन्धो गम्यते इह हि श्वेतं वायव्यमालभेतेत्युच्यते तेन श्वेतं वायव्यसंबन्धो विधीयते यथा पठं वयेदिति पठवानसंबन्धो
विधेः लो गम्यते पठं दार्घ्यं वयेदिति पठस्य दार्घ्यता विधीयते दार्घ्यं वा द्वा प्रयोगात् एव मिहापिसौर्यं वायव्यं वा द्वा प्रयोगाद् द्रव्यदेवतासंब
धो विधीयत इति गम्यते इतरथा देवताशब्दः प्रमादसमाप्ताय इति गम्येतानन्वत्रापि श्वेतं वायव्यं कुर्यात् तं चालभेतेत्यर्थं द्वयविधा
नाद्विद्येतेव वाक्यानेति ब्रह्म न त्वा लभेतेत्यस्यायमतिभारो यद्द्रव्यदेवतासंबन्धं पुरुषप्रयत्नं ब्रूयात्तं चालभत्यर्थं विधिषु श्रुत्येव हि
पुरुषप्रयत्नो विधिः लो गम्यते वाक्येन च द्रव्यदेवताश्रयः स इति नात्र द्वाभ्यां प्रयोजनं यथा रक्तमश्वं योजयेदिति यदि गुणपरं
वतितदा द्वाभ्यां वाक्याभ्यां प्रयोजनं गुणद्वयविधाने अथ शोणमाश्रयेत्युच्यते तत्र गुणविधिपरं वाक्ये पर्यवसित एव गुणद्वय ॥२॥

विधानं श्रुत्यैव गुणविशिष्टस्य द्रव्यस्य प्रतीतत्वात् न नवसेकस्य वचनस्यातिभासः। एवमिह पातिसंबंधश्च बहुभिः पदेर्विशिष्टं
वोच्यत इत्येकार्थत्वं विभज्यमानानि चात्र पदानि साकांक्षाणि। द्रव्यपपत्तमेकं वाक्यं न च यागमंतरेण देवतायै द्रव्यसंकल्पयि
तव्यमित्येष संबंधो वक्तव्यते। तस्माद्यजिमती एते कर्मणि इति। **लिंगदर्शनाच्च**। लिंगं खलु प्येतमर्थं दर्शयति। सोमाशौद्रं च रूम्नि
वपेदिति प्रकृत्य परिश्रिते याजयेदिति परिश्रयणविधिः। एतस्य वाक्ये यजति शब्देन संकार्तनं मनुवाशौ वक्तव्यते यदि यजिम
ती एते कर्मणि। अथ प्रकृतौ गुणविधानं यावदुक्तं वा यजति शब्देनानुवाशौ नावक्तव्येता तस्मादप्यवगच्छामो यजिमती इति। **॥**
विशये प्रायदर्शनात्। **॥** किमिहोदाहरणं। न तावत्सूत्रेण गृहीतं यथावेष्टौ यज्ञसंयोगात् क्रतुप्रधानमुच्यत इति। नापि साध्यं
तिज्ञातं केवलं विशये प्रायदर्शनं हेतुरिति निर्दिश्यते। कस्यायं हेतुरिति न विजानीमः। प्रकृतं यजिमदेतत्कर्म तितदपिन संबध्यमा
नमिव पश्यामः। तदेतदगमकं सूत्रं। एतावत्खलु च का प्रतिज्ञा कश्चात्र संदेह इति वक्तव्यं। इतिकारवचनात्प्रतिज्ञां संशयं वावगच्छामः।
अत्र तु भगवानाचार्य इदमुदाहृत्य वत्समालने तवत्सुनिकां ताहि पशव इति। इमं संशयमुपन्यसति स्म किं यजिमदमिधान एवालं

तिरुतालं नम्रात्रवचनद्वितीयापपद्यते वैतदुदाहरणं संशयश्चात्रवचपूर्वपक्षं प्रतिज्ञानी ते स्मयजिमदभिधान इति इदं तु प्रलुदाह
रणं सूत्रं सर्वस्याधिकरणस्य नात्र पूर्वपक्षेणातीव प्रयोजनं तथापि पुरुषाणां मुञ्चो वचो बुद्धि विरोधानां लोभ्य न वति संदा नो सा
मान्यतो दृष्टेनाप्याशंका सापि निवर्तनीया नहि मंदविषोपादृष्टिकेनापि दृष्टेन म्रियत इति ता तु चित्रविकिसा नादरेण कर्तव्या भ
वेत् अतस्तां निवर्तयितुं पूर्वपक्षे मुपन्यसति स्मा आलभति रस्मानिः प्राणि संयुक्तो यजिमदभिधानो दृष्टः अयमप्यालभतिः प्राणि संयु
क्त एवातेनायमपि यजिमद्वचन एवेति भवति कस्यचिदाशंका अथवा यजिमदभिधानो दृष्टः आलभतिः प्राणि संयुक्त सस्यायमनुवादो
वत्सविधानार्थः तथा फलं न कल्पयितव्यं भविष्यतीति एवं प्राप्ते कुम्भः अस्मिन् संशये आलंभमात्रं संस्कारः कुतः प्रायदर्शनात् यत्रान्यानि
संस्कारकर्माणि प्रायः कृतास्तु च ते तत्रैतदपि श्रूयते प्रायादपि चार्थनिर्णयो भवति यथाग्रप्राये लिखितो ग्रन्थ इति गम्यते ननु लिङ्गं प्रायदर्श
नं कथमनेन सिद्धिरिति उच्यते यथा प्रायदर्शनं हेतुस्तथावर्णयितव्यं कथं च प्रायदर्शनं हेतुः न्यायतः प्राप्तौ सत्यां कः पुनर्न्यायः देवतासं
बंधाजो वा ज्ञेया गवचनः दृष्टार्थत्वाच्चो वत्स आलभ्यमानो गंयुस्त्वावशिष्यतीति तस्मादेवं प्राप्ते प्रायदर्शनं द्योतकं भवति तस्मादालंभमा ॥१०॥

त्रं संस्कारः ॥ अर्थवादो मप तेऽश्व ॥ अर्थवादश्च भवति वत्स नि कां ता हि पत्रा व इति ॥ यस्माद्वत्स प्रियाः पत्रा वत्सस्माद्वत्स आलु बुव्य इति ॥ य
दि गां प्रस्तावयि तु मा लभ्यते तत एतद्वचनमवकल्यते ॥ अथ संज्ञपयितुं तत्रैवं जातीयकं वचनं नोपपद्येता तस्मादप्यालंभमात्रं संस्का
र इति सिद्धं ॥ ६ ॥ संयुक्तस्त्वर्थश्चाद्येन तदर्थः श्रुति संयोगात् ॥ ॥ अस्मिन् तत्रैव कारश्च रूर्ध्वं वतीत्युक्ता यदेनं च रुमुपदधातीति समाप्त
नंति ॥ तत्र संदिश्यते किं चरुर्गार्थो यागं कृत्वा शेषं उपधातव्यः ॥ उतोपधानार्थ एवेति ॥ यागार्थ इति ब्रूमः ॥ चरो हि प्रसिद्धं कार्यं यागो नोप
धानं ॥ उच्यते ॥ यद्यपि यागार्थता चरोः प्रसिद्धा तथापि देवता संबंधवचनाभावाद्यजति शब्दे संबंधाभावाच्च न यागार्थेति गम्यते ॥ तदुच्य
ते ॥ तस्यैव वाक्यशेषेऽयं ते बृहस्पतेर्वा एतदन्तर्गन्ती वारा इति ॥ तस्माद्योगार्थश्च रुरित्येवं प्राप्तं ॥ एवं प्राप्ते ब्रूमः ॥ संयुक्तस्त्वर्थश्चाद्येन कार्यं
हेनोपदधातीति ॥ तदर्थ एव स्यादुपधानार्थः ॥ उपदधाति नावा स्य प्रत्यक्षमेकवाक्यत्वं ॥ परोक्षं देवता वचनेन अनुमेयं ॥ चरुमुपदधातीति हि
प्रत्यक्षं वाक्यं ॥ बार्हस्पत्यमुपदधातीत्याहुः ॥ नि कां ता स्मात्तु कृत्स्नश्च रुरुपधातव्यः ॥ ततश्चेत्किंचिदिदं यागं विनियुज्येत तदन्त्यत्र श्रुतमन्यत्र
कृतं भवेत् ॥ तस्मादुपधानार्थ एवेति सिद्धं ॥ ये तु बार्हस्पत्यानी वारा इति ॥ अर्थवादः सः ॥ यच्चोक्तं प्रसिद्धा चरुर्गार्थेति ॥ प्रसिद्धिर्वा कोनवा

ध्यतौ ॥ ७ ॥ पालीवते तु पूर्ववत्सादवच्छेदः ॥ ॥ स्वाष्टु पालीवतं विधायेदमुच्यते यत्पर्यग्निकृतं पालीवतमुत्सृजंतीति तत्र संदेहः किंत्वाष्टुस्य
 पर्यग्निकृतस्येष्टुत्सर्गे विधीयते उत तस्माद्वागंतरमिति यद्विपर्यग्निकृतमुत्सृजंतीति पदद्वयं परस्परं संबद्धं तत्स्वाष्टुस्योत्सर्गः
 अथ पालीवतशब्दे उत्सृजतिना संबध्यते ततो यागंतरं किं प्राप्तायागंतरं कुतः अपूर्वत्वात् पूर्वस्वाष्टुः पालीवतश्चोभयविशेषणवि
 शिष्टः कथं पालीवतशब्देनानुद्धेता अपि वा स्वाष्टुस्योत्सर्गे विधीयमाने पर्यग्निकृतमिति विशेषणं नावकल्येता अतो ब्रूमः पर्यग्निकृतस्य पा
 लीवतता विधायैते स एव याग इति एवं प्राप्ते ब्रूमः न कर्मांतरं पूर्वस्योत्सृजतिशब्देनावच्छेदो विधीयते इति किमेवं भविष्यति यत्ततिम
 ताता वन्न कल्पयिष्याम विष्यति उत्सृजतिशब्दश्चोत्सर्गश्रुत्या विदधद्वा को न बाधितो भविष्यति कर्मांतरपक्षे वा को न पालीवततायां विधीय
 मानायां मर्यादा न उत्सर्गे धातुनानुद्धेता अपि वा पर्यग्निकृतस्य पालीवतता पूर्वविहिते यसा विधातुं न शक्यते तस्मात्सर्वस्य कर्मणो वच्छेदः
 यत्तत्तत्त्वाष्टुस्योत्सर्गे विधीयमाने पर्यग्निकृत इति विशेषणं नावकल्येतेति नेष दोषः अत एव मेवात्र पालीवतशब्देनासौ विशेष्यते अत एव त्वा
 ष्टुपालीवत उभयविशेषणविशिष्टः केवलेन पालीवतशब्देन लक्षणा नुद्धेता तस्मादवच्छेद इति सिद्धं ॥ ७ ॥ अद्वयत्वात् केवले कर्मशेषः स्या ॥ ११ ॥

ता ॥ न कस्यचिदपि प्रकरणे श्रूयते एष वेद विधाद विर्यजते यो दाभ्यं गृहीत्वा सोमाय यजत इति तथा परा वा एतस्या युः प्राणाय
ता तियोऽंशुं गृह्णाति तत्र संदेहः ॥ किं यागांतरमेतद्गृह्णं उत ज्योतिष्टोमयागे ग्रह विधिरिति किं प्रासां यागांतरमिति कुतः ॥ अपूर्वता मध्ये
यसंयोगात् ॥ प्रकृता वै तन्नामधेयको यागोस्ति न च ग्रहः कश्चिद्यो न्यस्येता तस्माद्यागांतरं ननु द्रव्यदेवतं न श्रूयते ॥ मा नृदेव
देवतं साक्षाद्यजतिशब्दो विद्यते ॥ तस्मात्कर्मांतरमदाभ्यसंज्ञकं मंशुसंज्ञकं च यागं करोतीत्येवं प्रासां एवं प्राप्ते ब्रूमः ॥ अद्रव्यदेवता
के केवले नामधेये श्रूयमाणे ब्रूमो ज्योतिष्टोम एव ग्रहाभ्यासविशेषविधानमिति कुतः ॥ एतत्तावद्ग्रहस्य नामधेयं न यागस्य ॥ ग्रह
णेन साक्षात्संबंधात् ॥ व्यवहितत्वाद्यागस्य ॥ अंशुरितिवस्तु संशयमेव ग्रहनामधेयं न च ग्रहमेदेयागमेदो भवति न च द्रव्यदेवतं
श्रूयते ॥ यतो गृह्णाति र्यजति च नो भवेत् ॥ यदप्युक्तं साक्षादत्र यजतिशब्दो विधायक इति नैव शक्यं कर्मांतरं विधातुं ॥ विदितयाग
वचनो हि सः ॥ विशेषाभावात् ॥ तस्माद्यजतिना ज्योतिष्टोम एवोच्यते ॥ अंशुदाभ्यशब्दाभ्यामपरो ग्रहाभ्यासो विधीयेते इति सिद्धं ॥
॥ ॥ अग्निं सुलिङ्गदर्शनात् कतुशब्दः प्रतीयते ॥ ॥ अस्त्यग्निर्य एवं विद्वानभिविबुध इति ॥ एवं विधाय श्रूयते ॥ अथातोऽग्निमग्निष्टोमेने

बानुयजति तमुक्तेन तं शोडशिता तमतिरात्रे एतेव मादि तत्र संदेहः किमग्नित्राहो यागवचनो ज्योतिष्टोमादिभ्यः कर्मतिरंविभु
 तद्व्याख्यातेन विधीयते उत इमं वचनो ज्योतिष्टोमादिभ्यो गुणविधानमिति किं प्राप्तं यागवचनद्वितिकुतः लिङ्गदर्शनात् लिङ्गं हि
 द्रव्यते अग्नेः स्तोत्रमग्नेः शस्त्रमिति तथा षडुपसदो ग्नेश्चित्यस्य नवं तीतियस्य स्तोत्रं त्रसुपसदश्च तस्याग्नित्राहो वाचक इति ग
 म्यते यागस्य चैतत्सर्वं तस्माद्यागवचनद्विताननु लिङ्गमसाधकं प्राप्तिरुच्यतामिति अत्रोच्यते अथातोऽग्निमग्निष्टोमेनैवानुयजती
 तियागमभिनिर्वर्तयतीत्युच्यते तमग्निमिति विज्ञिन हि तस्मादग्निं संत क इति गम्यते अनुशब्दो युपसर्गो यजतेर्विशेषक एवमुप
 पद्यते यद्यग्निर्यागः तस्मात्क तु वा द्यः प्रतीयेता इयं वास्याचौ दनायास्तदर्थत्वात् इयं वाग्नित्राहो नोच्येत कतम इयं वदेत तज्जल
 नः अत्रत्ये षडसिद्धः विभु तद्वित्येवाचौ दनाचयनार्थं न यजत्यर्थं त्रान्नोति वदितुं चयनेनैतं संस्करुते वितोऽस्यापयति अनुश
 द्वापश्चादर्थं न विष्यति वयने निनिर्हते पश्चादग्निष्टोमो यागो नाचित इति तत्संयोगात् कलुस्तदाख्यः स्यात्तेन धर्मविधानानि यत्तु
 लिङ्गदर्शनेन सुक्तं यागवचनो ग्नित्राह इति तत्तेष्वेव लिङ्गसंयुक्तेषु वचनेषु न सर्वत्रातेषु चित्याग्निसंयोगाद्यागे लक्षणा शब्दः तेन क

कादशकपालं निर्वपेद्वृक्षवर्चसकामः ऐं श्रामे कादशकपालं निर्वपेत्पञ्चकामद्वेति अत्र संदिश्यते किं प्राकृते धाम्नेयादिषु फलं विधायते
उत्प्राकृतेभ्यः कर्मांतराणीति किं प्राप्तां प्राकृतेषु फलविधिरिति कुतः विदितं आग्नेयादयः प्रत्यभिज्ञायन्ते तस्मात्तेषामनुवादः फलं
बंधार्थ इति एवं प्राप्ते ब्रूमः फलं च तेनैव कर्म कर्मसन्निधौ श्रूयमाणं कथां अनुवादे सति न शक्यते फलं विधातुं विधायकस्याभावात् न ह्य
विधायमानोऽप्युपायो रूचो न वतीति गम्यते अपि वा रुकामेव विधायमाने कामस्य नित्यत्वादाग्नेयादीनां च नित्यत्वात् संबंधो नावक
त्येता तस्मात्कर्मांतराणीति ॥ १२ ॥ सन्निधौ च विभागस्तु फलार्थे न पुनः श्रुतिः ॥ अस्य वेष्टिराग्नेयोऽष्टकपालः पुरोडाशो न वतीत्येवमा
दिः तां प्रकृत्योच्यते एतमेवाश्नाद्यकामं याजयेदिति अत्र संदेहः किं कर्मांतरमेवावेष्टेरुतावेष्टिरेवेति किं प्राप्तां कर्मांतरमिति कुतः न न्यायेन
एवं प्राप्ते ब्रूमः सन्निधौ फलार्थे न पुनः श्रुतिरेवेष्टिरेव न कर्मांतरमिति कुतः अविभागात् एतयेत्येव शब्देन शक्तौ च वेष्टिवित्तं यागं वक्तुं सन्नि
हितं स्वप्रतिनिर्देशक एष शब्दः तस्मादवेष्टिरेव श्नाद्यकामस्य विधायत इति किं प्रयोजनं यद्यवेष्टिराग्नेयादीनि रुचोऽपि अथ कर्मांतरं अन्यदवि
ष्टो याग इति ॥ १३ ॥ आग्नेयस्तु कदे तु वा दध्यासेन प्रतीयेत ॥ दर्शहोमासयोराग्नेयोऽष्टकपालो मावास्यायां योर्मास्यां वा न्युतो न वतीति ॥ १३ ॥

विधाय पुनरुच्यते। आग्नेयोष्ठा कपोलो मावास्या यां भवतीति। तत्र संदेहः। किम मावास्यायां द्विराग्नेयेन प्रपृथ्यं नु तस्य कदिति। किं प्रासां आग्नेयस्य
रुहे तु वा दग्ना सेन प्रतीयेता एकस्यैव पुनः श्रुतिरविशेषादनर्थकं हि स्यादिति। अविभागात्तु कर्मणो द्विरुक्तेन विधीयेत। आग्नेयः पुनरप्यसि
तयः। कुतः। नान्यासस्यैव कः शब्दोस्ति। न न्याग्नेयः पुनरुच्चरितो यत्कर्म विधास्यति। नेति ब्रूमः। शब्दः पुनरुच्चरितो न पुनरर्थः कर्तव्य इति वा
कोतिवदितुं। योस्य प्रथममुच्चरितस्यार्थः शतरुत्तोषु उच्चरितस्य स एवार्थो भवितुमर्हति नान्यः। ननु विहितमेव पुनरविशिष्टं विदधदनर्थ
को भवति। न वतु काममनर्थको न त्वयं वा कोतिवदितुं। न वेदुष्यन्तमनर्थकत्वं न त्वर्थो तरववनता। तस्मान्न द्विराग्नेये स्तेतेति। अन्यार्था वा पुनः श्रु
तिः। अथ वानानर्थका पुनः श्रुतिरर्थवादो भविष्यतीति। उच्यते। किमर्थवादेन प्रयोजनाय दापूर्वसौवसार्यवादकेन वा को न विहितस्य आग्नेयः
कमन्यमर्थविधातुं स्तुतिः प्रयुज्यते। स्तुतिमात्रं यत्कस्य विधिधानार्थं तदनर्थकं नित्युक्तं। आम्नायस्य कियार्थत्वादानर्थक्यमतदर्शनामिति।
स्तुतश्चास्तुतश्च तावानेव सौम्यः। अथा स्तुता वा स्तुता वा देवतां गमावं साधयति। यवमेतदिति। तदुच्यते। अन्यार्था वा पुनः श्रुतिः। नान्येयं विधातुं।
इंद्राग्नविधानार्था। आग्नेयोष्ठा कपोलो मावास्या यां भवत्येव न केवलेनाग्निना साधु भवति। इंद्रसहितोत्पन्निः समादीनः। तस्मादेन्द्राग्नः क

तेष्विति ॥ १४ ॥ ॥ इति श्री आचार्यशिवरखामिनः कृतो मांसाभाष्ये द्वितीयस्याध्यायस्य तृतीयः पादः समाप्तः ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥
 यद्यपि तत्र न वदन्ति निःपरकीयां चरित्वा स मे द्वाक्षा ॥ अत्र संज्ञा समिति मत्वा तथापि स्वतु स्विद्यते चेत् ॥ १५ ॥

१०४
 ३

महकालकृतम्

१०६
 ३

॥ १४ ॥
 अथः १७५

न ४

तु वचनानि न द्रव्यवचनानीत्यदोषः ॥ १० ॥ प्रकरणं तरे प्रयोजनात् ॥ कुंडपायिनामयने श्रूयते मासं मन्त्रो वंजु हति मासं द
 र्शपूर्णमासाभ्यां यजते इत्येवमादि तत्र संदिह्यते किं नियते मन्त्रो चेन्नियतयोश्च दर्शपूर्णमासयोश्च विधीयते कालः ॥ अथ किं निय
 तादमिहोत्राजियताभ्यां दर्शपूर्णमासाभ्यां कर्मांतरमिति किं प्राप्तां नियतेषु कालविधिरिति कुतः ॥ कालविधिसरूप एष मास
 मितिकथं कालविधिसरूपतायदमिहोत्रं जुहोति विहितं मासमिति विहितं एवं चाग्निहोत्रं द्वाहो दर्शपूर्णमासश्च द्वाहो नार्थो तरव
 तो न विध्यतः ॥ तस्मात्कालविधिः ॥ ननु कुंडपायिनामयनप्रकरणं बाध्यते वा ॥ कामं बाध्यतां वाक्यं हि बलवत्तरं ॥ एवं प्राप्ते ब्रूमः ॥ प्रकरण
 तरे श्रूयमाणं वाक्यं यस्य प्रकरणं तस्य वाचकं न विदुर्महति ननु प्रत्यक्षो मन्त्रो तस्य दर्शपूर्णमासयोश्च कालविधिः ॥ नेत्युच्यते उपसर्ग
 श्रित्वेत्युक्ते दमनिधीयते न चोपसर्गो मन्त्रो तस्य दर्शपूर्णमासयोश्च संति तस्मादशक्यस्तत्र मासविधिः ॥ अथोच्यते उपसर्गो विविधो यत
 इति तथा गुणविधानार्थं स्मिन्वाक्येनेकगुणविधानाद्वाक्यं निवेद्येता अस्मत्पक्षे तत्र मन्त्रो त्रयाहो न कर्मविशेष्यति तेन वाक्येनेहो न
 न विध्यति तस्मात्कर्मांतरमिति सिद्धं ॥ ११ ॥ फलं वाक्यमिति ध्यो ॥ ॥ अनारय किं विद्युते आग्नेय मण्डकमालं निर्वपेदुक्ता मः ॥ अग्नीषोमीयमे